

УДК 94(497.11)”11/12” ;
94(497.6)”11/12”

Др Драјана ЈАЊИЋ*

ПИСМО ВУКАНОВО ПАПИ ИНОЋЕНТИЈУ III**

Апстракт: Вуканово писмо папи Иноћентију III отвара питање територијалне и јурисдикцијске припадности Босне крајем XII века.

Кључне речи: Босна, бан, јурисдикција, велики жупан, јерес, угарска политика, архиепископија, писмо папи.

„Најблаженијем и најсвечијем Оцу и госпoдину Иноћентију по Божијој милости првосвештенику Римске цркве и Папи свих, Вукан по Божијој милости краљ Дукље и Далмације, упућује поздрав и изражава оданост.

Веома смо се обрадовали када нам је дошло побожно и уважено посланство светије кайоличке и апостолске столице – кайелан Јован и госпoдин Симеон; јер, као што благовести сјај сунца силом својом обасјава чистав свети, тако ће њихова светија и исцелитељна пророковед осветлити сво наше краљевство. Зато с правом кажемо: поспешила нас је сила са висине.

Споља, пошто нам је указана часћа да будемо поучени њиховом знањем, настојимо да узвратимо неизмерну захвалност Богу и Вашој очинској бризи, јер такве стие нам послали какве смо у нашим молитвама искали да добијемо, божанским даром даривани, „јер одозго је сваки најбољи поклон и сваки савршени дар“. Из Ваше писма смо схватили да је Ваше апостолско блаженство милостиво прихватило наше молбе. Ми смо, наиме, с особитом преданошћу намерили да се у нашем краљевству

* Научни сарадник, Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић, dragjanjc@yubc.net

** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (Ев. бр. 178028), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије

уређује и уишврђује све оно шїо је њо Боју, а оно шїо је ѡрошївно њему да се – ѡрема оном славном ѡророшїву – искорењује и унишїава.

Када су дошли на месїо їде се у сїаро време обично одржавао сабор, ѡу су одржали свейї скуї на коме се до ѡанчина расїрављало о ѡороцима и врлинама и сви су једнодушно хвалили Боїа и најблаженију Девцу Марију и свейїої Пеїтра, ѡрвої међу айосїолима, а и Ваше айосїолсїиво. Осим ѡїоїа, Ваше очинсїиво зна да смо овенчани Вашом узвишеном круном и, оно шїо је нама још драже и милије, знамо да имамо наклоносї ваше ѡлемениїе крви.

Свесни смо, ѡак, да смо обећали ѡослаїи леїаїе на ѡклоњење Вашем блаженсїиву, али сада нисмо у мођућносїи да ѡо учинимо јер смо чули да су у оној земљи немири; јер док се Вашем ѡослансїиву указује дужно ѡошїовање, наши ѡосланици, кад би и хїтели ѡамо часно и досїојансїивено да иду, ѡрїели би ѡрезир и ѡроїон. Заїо, кад дође време, одађемо ѡочасїи, а Ваше охрабрјује речи нека и даље буду уїућене нама јер су нам слађе од меда и саћа.

Са надом и вером вас Силно молимо да за нас ѡрешнике узнесейе молиїве Госїооду, јер сїе намесник Госїода нашеї Исуса Хрисїа, „јер је слух Царсїива небескої кроз ѡебе блаїоизволео да се оївори за нас, јер нам нишїа овоземаљско није ѡоїредно“.

Особитїо не желимо да ѡајимо од Вашеї очинсїива да је јерес ѡреко мере ојачала у земљи уїарскої краља, односно Босини (Босни), ѡолико чак да је сам Бакилин (бан Кулин) заведен заједно са својом женом и својом сесїром, која је била жена ѡокојної Миросклава Захумски, и са мноїм своїм рођацима, ѡе је у ѡу јерес увео више од десейї хиљада хршїћана.

Збої ѡїоїа оїорчен, краљ Уїарске наїтерао их је да к Вама дођу и да их Ви исїишїаїе, а они су се враїили са лажним ѡисмом ѡоворећи да сїе их Ви озаконили. Заїо Вас молимо да краљу Уїарске савейїујейе да их издвоји из своїа краљевсїива као шїо се кукољ одваја од жиїа“¹

*
*   *
*

Доласком на власт Стефана Немање у последњим деценијама XII века, настаје прекретница за српски народ. Не само да је Српска држава стекла независност већ је он померио њене границе, тако да су се под његовом

1 Tomislav Smičiklas, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, II, Zagreb, 1904, 333-334.

влашћу наше скоро све српске земље укључујући Дукљу и приморске области, изузев Босне². Иако Немања није успео да задржи под својом влашћу све оно што је после смрти цара Манојла I (+1180) освојио, ипак је захваљујући његовом деловању Српска држава обухватала приморске области које су биле потчињене римској цркви, као и оне које је Охридска архиепископија сматрала својим подручјем.

Према подацима из Барског родослова појам који означава *Surbicu*, сардржи у себи две провинције – Босну, која се простире од Дрине на запад, и Рашку, која се пружа од Дрине на исток³. У историјским изворима Босна је у X веку била потчињена српским кнежевима, и као независна од њих јавља се тек у XII веку⁴. Само име *Босна* почиње да се шири и учвршћује од времена некадашње Часлављеве државе. У оквиру српске државе била је у првој половини X века ограничена на долину истоимене реке Босне⁵. Цар Константин VII Порфирогенит у свом спису *De administrando imperio* пружајући податке о насељеним градовима словенским становништвом на територији Србије, бележи имена осам градова у Србији, од којих су два града била у оквирима тадашње Босне: „У њокришћеној Србији су насељени градови Десџиник, Чернавуск, Међиречје, Дреснеик, Лесник, Салинес и у обласији Босне Коџор и Десни“, где Босну називана $\chi\omega\rho\acute{\iota}\omicron\nu$ (земља, област), сматрајући је као један део Србије⁶. У време Самуилових освајања пред сам крај X века, уследио је продор на запад, у Далмацију и пустошење Босне и Србије при повратку, али није познато да су ове области том приликом биле трајно освојене или да су само признавале Самуилову врховну власт⁷. Аутор *Барског родослова* каже да је цар Василије II, с великом војском и флотом заповео Рашку, Босну и целу Далмацију, али се из његовог излагања не види да ли је то била само демонстрација војне силе којој није пружен стварни отпор. Према поменутом извору као и Јовану Скилици, проистиче да су тридесетих и четрдесетих година XI века жупани Рашке, бан Босне и кнез Захумља били савезници Византије у борби против кнеза Дукље, Стефана Војислава,

2 Свети Сава, *Жиџије Свејој Симеона, Сабрана дела*, Београд, 1998, 152. Стефана Првовенчаног, *Живој Симеона, Сабрана дела*, Београд, 1988, 73.

3 *Летџојис њоја Дукљанина*, (Фердо Шишић), Београд-Загреб, 1928, 307.

4 *Исџорија Срјској народа*, I, 162, нап. 15. *Визанџијски извори*, (Константин Порфирогенит), II, Београд, 1959, 57 нап. 194, 58 нап. 202, 203.

5 У Порфирогенитовом спису стоји да Хрватска и Захумље чине суседну област са Србијом, тако да нема никаквих индиџија да је Босна била суседна област. *Визанџијски извори*, II, 34, 35-36.

6 *Визанџијски извори*, II 34, 58, 60-61, 63-65. Стојан Новаковић, „Српске области X и XII века“, ГСДУ, XLVIII, Београд, 5, 1878, 137-146. *Исџорија Срјској Народа*, I, Београд, 1981, 162-163. Реља Новаковић, „О неким питањима границе Србије, Хрватске и Босне у X в.“, Зборник ФФ, 7-1, Београд, 1963, 153-183.

7 *Исџорија Срјској народа*, I, 252.

што указује да су наведене земље биле вазалне државе Византијског царства, са сопственом унутрашњом управом⁸. Приликом оснивања Охридске архиепископије 1018. године, њене границе су утврђене у складу са територијом некадашње Бугарске цркве, а самим тим и територије на којој је већ одавно постојала власт српских кнежева⁹. На основу *Дукљаниновој лейтојиса* и *Скиличине хронике* Босна је улазила у састав Охридске архиепископије, иако се у повељама цара Василија II, не помиње ниједна епископија у границама данашње Босне. У документима за дубровачку цркву изричито се наглашава појам Србија и Босна, од друге половине XII века, што открива траг некадашњег територијалног и црквеног јединства¹⁰.

Према подацима *Барској родослова*, краљ Бодин је освојио област у унутрашњости земље, и том приликом се каже да је Бодин заузео Рашку и Босну, а власт је поверена жупанима Вукану и Марку у Рашкој, а у Босни кнезу Стефану. Реч је о борбама које је водио краљ Бодин осамдесетих година XI века (1082-1085), када су том приликом освојена Рашка и Босна, а с друге стране указује на тесне везе између Дукље и Рашке, а једно време и Босне. Према расположивим изворима у овом периоду су под влашћу дукљанских владара набројана она епископска седишта која се именују у повељи папе Климента III, из 1089. године, за Барску цркву (Дукља, Бар, Котор, Улцињ, Свач, Скадар, Дриваст, Пилот и Србија, Босна и Травунија у унутрашњости). Вероватно да је овакво стање успостављено 1067. године спорном булом папе Александра II, чији је списак цркава скоро идентичан, са каснијим списком епископских седишта из 1089. године, где је распоред у унутрашњости остао исти: Србија, Босна и Травунија¹¹. У поменутој повељи из 1067. године налази се и одредба којом папа поверава бризи барског архиепископа „*monasteria quoque Latinorum quam Graecorum siue Sclauorum*“ што недвосмислено указује на присуство византијског православног монаштва на поменутиим просторима. Нова архиепископија носила је назив *Diocliensis atque Antibarensis ecclesia*, чији настанак одражава ново стање, настало ширењем дукљанске државе у другој половини XI века. Тиме су створени

8 *Лейтојис йоја Дукљанина*, 344. *Византијски извори*, III, Београд, 1966, 137, нап. 196; 138, нап. 197. Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 1969, 297-298.

9 Стојан Новаковић, „Охридска архиепископија у почетку X“, 7-62. Божидар Прокић, „Постанак Охридског патријархата“, Глас СКА, XC, 1912, 252-258.

10 Тибор Живковић, *Црквена организација у српским земљама*, Београд, 2004, 179, нап. 586.

11 *Лейтојис йоја Дукљанина*, 306. Владимир Ђоровић, *Историја Босне*, Београд, 1940, 152. *Историја Српског народа*, I, 188, 195. *Acta et Diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, I, Vindobonae, 1903, 17-19, 21-22. Јованка Калић, „Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године“, *Сава Немањић-Свети Сава*, 1979, 47. Константин Јиречек, *Историја Срба*, I, Београд, 1978, 125, 137. Тибор Живковић, *Црквена организација у српским земљама*, 149-150, 153-154.

услови да се с једне стране сузбије јурисдикција Драчке митрополије¹², док је с друге стране дукљанска држава потискивала власт Византије¹³.

Током XII века црквене прилике у великој мери зависиле су од политичких односа на Балкану. Византијско-угарски политички односи одражавали су се на земље у окружењу, а однос снага ових двеју великих сила одређивао је у великој мери судбину српских земаља. Управо у овом периоду долази до успостављања тешњих српско-угарских односа, оснажених сродничким везама. Најкасније у трећој деценији XII века Угарска је потчинила Босну. Већ 1134-1136. године Угарска је заузела босанску жупу Раму, на десној обали Неретве, тако да се од 1138. године, Рама јавља као саставни део угарске краљевске титуле. У овом периоду вероватно да су Угри проширили своју власт и на остале делове Босне, јер на сабору у Острогону 1137. године краљ Бела II, дао је *bosnensem ducatum* свом сину Ладиславу, чије српско порекло по мајци, објашњава и његово именовање за њеног управитеља¹⁴. Са црквеног становишта Босна је вероватно јурисдикцијски припала сплитској архиепископији, на захтев угарског краља Беле II, којим је он успео да од папе 1139. г. издејствује право да је сплитски архиепископ *unum totius Dalmatia metropolitanum in Salonitana*, осигуравши на овај начин Угарској утицај у црквеним питањима¹⁵.

- 12 У повељама Василија II не помињу се епископи старе Превалитане и приморских градова. Оне су биле под јурисдикцијом Драчког митрополита и нису биле предмет спора између драчког и охридског поглавара. У другој повељи цара Василија II из 1020. стоји: „А митрополиту Драчком заповедамо да само остане у своме престолу и да се задовољи подручјем и имањима околу и да се не меша у епископије бугарске. А архиепископу Бугарске потврђујемо, као што му је од старина област била, и подручје му по староме установљено. Јер нисмо вољни да архиепископу Бугарске ма шта окрњимо од онога што је имао раније, него хоћемо да опет сазнамо и успоставимо оно што је било помрачено...и да се чува од сваке повреде све што је од старина припадало архиепископији...и да се свак својим задовољи у старим границама...“ Стојан Новаковић, „Охридска архиепископија у почетку XI века“, Глас СКА, 76, Београд, 1908, 57-58. Списак је настао на основу старијег пописа средином XI века и одражава стање после Василијевих освајања. Тибор Живковић, *Црквена организација у српским земљама*, 149-150.
- 13 Јованка Калић, „Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године“, 34-48. У исцрпној студији о црквеним прилика у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године, изложен је исцрпни приказ политичких и црквених прилика до 1219. године у српским земљама, кроз анализу и обилну литературу о аутентичности папских повеља, које јурисдикцију Охридске цркве у спорним папским повеља, ограничавају, користећи се нестабилним политичким приликама на овим просторима у XI и XII веку.
- 14 Владимир Ђоровић, *Историја Босне*, 157-158. Сима Ђирковић, *Историја средњовековне Босанске државе*, Београд, 1964, 42. Јулије Паулер, „Како и када је Босна припала Угарској“, ГЗМ, књ. II, Сарајево, 1890, 199-129.
- 15 Tomislav Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, II, 48. Станоје Станојевић, *Борба за самосталност католичке цркве у Немањинској држави*, Београд, 1912, 17, 69,

Током XII века дошло је до промена у црквеној јурисдикцији, у великој мери зависној од политичких односа на Балкану. Са доласком на власти византијског цара Манојла I Комнина (1143-1180), догађања у српским земљама и угарска политика постају најважнија интересна сфера за Византинце. Антивизантијска политика српских жупана завршила се поразом 1149. године, када је тешко пострадао Рас у сукобу са византијском војском, а свој врхунац достиже ратовима шездесетих година XII века, када Манојло I осваја и делове јужне Угарске, Босне и Далмације¹⁶. За разлику од Угарске и Далмације које су се налазиле под влашћу византијског намесника, Србији је остављено право на сопствену управу, али под врховном управом цара, као вероватно и Босни, што се потврђује код Кинама који каже „да Босна није потчињена архијупану Срба већ народ у њој има посебан (свој) начин живота и управљања“ и каже да је њен владар бан. Борић¹⁷. Босна се тада и једини пут јавља у византијској царској титули, коју је цар Манојло створио за себе, где се између осталог налази и царем „*δαλματικός οὐγγρικός βοσεντικός χροβατικός*“¹⁸.

На пољу црквене организације дошло је до промена услед нових политичких догађања. У приморским областима наставља се сукоб између барске и дубровачке архиепископије, која настоји да докаже своја права. У дубровачким повељама од средине XII века до 1187. године међу потчињеним епископским црквама поред приморских градова, наводе се три краљевине: Захумље, Србија и Травунија, а тек од 1187. године у дубровачким повељама се подразумева под појмом Србија исто што и Босна (*regnum Seruili, quod est Bosna*), што открива трагове некадашњег јединства и у црквеном погледу између Рашке и Босне, а с друге стране указује на некадашњу јединствену јурисдикцијску територију, на коју су се позивале поједине приморске надбискупске катедре приликом исказивања својих претензија у питању првенства. У сваком случају од XII века босански епископ у дубровачким документима јавља се као суфраган дубровачког архиепископа¹⁹.

Освајањем Зете, Травуније и Захумља, Србија је у последњим деценијама XII века знатно проширила своје границе. Под власт Србије дошле су и

16 Византијски извори, (Јован Кинам), IV, Београд, 1971, 60-101, 130-143. Владимир Ђоровић, *Историја Босне*, 163. Јованка Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд, 1967, 54. Id., „Црквене прилике у српским земљама до ставарања архиепископије 1219. године“, 48.

17 *Византијски извори*, IV, 28. Константин Јиречек, *Историја Срба*, I, Београд, 1978, 69, нап. 30. Георгије Острогорски, *Историја Византије*, 364. Владимир Ђоровић, *Историја Босне*, 158-160.

18 Георгије Острогорским „Автократор и самодржац“, *Византија и Словени*, Сабрана дела, IV, Београд, 1970, 284, нап. 12. Живојин Андрејић, „О пореклу великог жупана Стефана Немање“, *Братство*, 14, Београд, 2010, 54.

19 *Acta Albaniae*, I, 28, 29, 30, 32, 34, 50, 53, 62. Т. Smičiklas, *Codex diplomaticus*, II, 85. Сима Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 50.

области које су се налазиле под јурисдикцијом приморских црквених седишта (Бара, Дубровника и Сплита). У овом периоду дошло је до прекида српско-угарске сарадње. Наиме, претензије Угарске на византијски престо и сложена политичка ситуација на балканским просторима одразиће се и на Босну²⁰.

Босна је све до смрти цара Манојла I (1180) била византијски вазал и под њеним окриљем босански бан Кулин започео је своју владавину. Први поуздани помен налазимо у писму папског легата из 1180. године упућеног бану Кулину, које по својој садржини указује на покушај успостављања ближих односа папске столице са Босном. С друге стране, на основу самог текста писма изводи се закључак да је титулатура у ословљавању бана Кулина са (*nobili et potenti viro*), упућивала на његову владавину под византијским окриљем. Са суседном српском државом Кулин је био у родбинским везама, јер је Немањин брат Мирослав био ожењен Кулиновом сестром, што потврђује и повеља папе Александра од 4. октобра 1180. године којом се Кулин ословљава као зет кнеза Мирослава²¹. Већ 1183. године византијски вазал Кулин придружује се Угрима и Србима у њиховом походу против Византије у Моравској долини, како сведочи његов натпис из 1185. године²². Освајањем дела Хрватске, Далмације и Срема вероватно да је бан Кулин постао угарски вазал, с обзиром да је и његов претходник, бан Борић, фигурирао у истом положају, иако би он према Кинаму био више савезнички него вазалски.²³ С друге стране Кулинов однос према Немањиној држави, огледа се у уговору који је Немања склопио са Дубровачком Републиком 27. септембра 1186. г., а који је био од великог моралног утицаја на суседне словенске земље²⁴. Бан Кулин је 29. августа 1189. г. склопио са Дубровником уговор којим се обавезује да дубровачким трговцима осигурава право на слободу кретања и трговине у његовој земљи. Кулинов уговор са Дубровником, за који се тада не би могло рећи да је био независан, поставља питање Кулинове политичке зависности, у датим околностима. У Вукановом писму папи

20 Никола Радојчић, „Промене у српско-маџарским односима крајем XII века“, Глас САНУ, ССХIV, Београд, 1954, 3, 10-20. *Византијски извори*, IV, 250-252. Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 1969, 363-364.

21 Tomislav Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, 168, 167, 334.

22 Стефан Првовенчани, *Живот Сиомеона*, 72. Биро Трухелка, „Натпис бана Кулина“, ГЗМ, X, 1898, 617-622. Владимир Ђоровић, *Историја Босне*, 165. Сима Ђирковић, „Један прилог о бану Кулину“, ИЧ, IX-X, 1959, Београд, 1960, 75. Никита Хонијат, *Византијски извори*, IV, 150-153. *Историја Српског народа*, I, 255.

23 *Византијски извори*, IV, 27 нап. 51, 52 нап. 117, 60-61. Tomislav Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, II, 165-167. Бранислав М. Недељковић, „Постојбина првог босанског бана Борића“, ИЧ, IX-X, 1957, Београд, 1960, 55-69.

24 Vinko Foretić, *Ugovor Dubrovnika sa srpskim velikim županom Stefanom Nemanjom i stara dubrovačka djedina*, Rad JAZU, 283, 1951, 52-53. Јован Радонић, *Дубровачка акција и њо-вље*, 1/1, Београд, 1934, 7-9.

Иноћентију III, из 1199. г. у којем денунцира поименице бана Кулина и његове најближе за јерес, где наглашава да је Босна „земља угарског краља“ и да треба позвати краља да „их истреби као кукољ од жита“, недвосмислено указује да је држава бана Кулина политички гравитирала према интересној Немањиној сфери²⁵.

Стварањем независне српске државе у време Стефана Немање и освајањем Зете, Травуније и Захумља, под власт Србије дошле су области које су биле под јурисдикцијом приморских црквених седишта (Бара, Дубровника и Сплита), изузев Босне²⁶. Босна је од друге половине XII века, тј. од 1187. припада дубровачком архиепископу. Папске повеље у којима се потврђују права дубровачкој цркви због новонастале политичке ситуације у Немањино време, показују да римокатоличка црквена организација у Приморја, појам „Србије“, прилагођава новим условима. С обзиром да се више у списку суфрагана дубровачкој цркви није могла налазити епископија у Расу, која је имала грчког епископа, појам *краљевина Србија* је исто што и Босна, тј. односи се на преостали део појма *Surbia*, који према податку из Барског родослова означава и Босну која се простире од Дрине на запад²⁷. Ми немамо много података о црквеној политици према освојеним областима у време Немање. Један такав податак односи се на сукоб хумског кнеза Мирослава, Немањиног брата са сплитском архиепископијом 1181. г. који је вероватно био изазван због питања јурисдикције сплитске архиепископије у српским земљама²⁸. С друге стране сукоб са барским архиепископом Гргуром, кога је Немања по заузимању Дукље, 1189. године протерао из Дукље, није било непријатељство уперено против римокатоличке цркве, већ сузбијање оних елемената у Дукљи, чија је политика била у супротности са политичким интенцијама Немањине државе, да се централизује држава и регулише пракса наслеђивања престола²⁹.

Добровољним повлачењем с власти 1196. године, Немања је према устаљеном систему владања појединих чланова владарске породице, свом најстаријем сину Вукану доделио је на управу Дукљу, Травунију, Топлицу

25 Tomislav Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, II, 221. Станоје Станојевић, *Борба за самосталност католичке цркве у Немањинској држави*, 63. Чеда Марјановић, „Бан Кулин и „црква босанска“ – Хумска кнежевина и Хумска епископија“, Братство, 2-3, Сарајево, 1941, 34-39. Милош Благојевић, „Српске удеоне кнежевине“, ЗРВИ, 36, Београд, 1997, 308.

26 Свети Сава, *Житије Светиој Симеона*, 148.

27 *Летопис њоја Дукљанина*, 307. Tomislav Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, 206-207, 237-8.

28 Tomislav Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, II, 175. Станоје Станојевић, *Борба за самосталност католичке цркве у Немањинској држави*, 66, нап. 3.

29 *Acta Albaniae*, I, 33. Михаило Динић, „Три повеље из списка Ивана Лучића“, Зборник ФФ, 3, Београд, 1955, 69-70. Станоје Станојевић, *Борба за самосталност католичке цркве у Немањинској држави*, 66-68. Смиља Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија*, Београд, 1997, 47.

и Хвосно³⁰. Вукан је као удео кнез имао титулу великог кнеза као и територије којима ће носиц ове титуле господарити. Титула великог кнеза представљала је највише достојанство у држави првих Немањића, коју додељује легитимни српски владар и државни сабор. Иако се према сачуваној традиција назива и гех, у тадашњој српској држави титула краља није могла бити званично призната³¹. Идеалну равнотежу која је постигнута за живота Немање, било је тешко очувати, јер су области које су биле додељене његовој деци на управљање биле различите по економској, друштвеној и делимично верској структури. Вукан, чији је државни центар био на територији старог дукљанског краљевства, где римокатолички елементи нису били безначајни, моћна Римска курија на челу са Иноћентијем III и њен експонент Угарска, дали су Вукану пуну подршку у његовим претензијама на српски престо³². Писмо великог жупана Стефана Немањића упућено папи 1199. године, с молбом да му пошаље краљевску круну којом ће бити санкционисана извојевана самосталност, изазвала је неповољне реакције Угарске³³.

Црквене прилике у српским земљама у великој мери зависиле су од политичких односа. Када су на почетку XIII века букнуле борбе између Вукана и његовог брата Стефана, црквено питање имало је важну улогу. Вукан се умешао по доласку на власт у Дукљу, у црквени спор између барске и дубровачке архиепископије, обновивши тиме борбу за права Барске архиепископије. Осим што је издејствовао самосталност барској архиепископији (8. јануар 1199. г.),

- 30 Свети Сава, *Жијије Свейіої Симеона, Свейіи Сава, Сабрана дела*, Београд, 1998, 159. Михаило Динић, „Три повеље из списка Ивана Лучића“, 88.
- 31 Теза да се у формалном погледу Стефанова предност над Вуканом састојала у Стефановом багродоству односно да је Стефан први син рођен пошто је Немања постао велики жупан (1166. г.). Смиља Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија*, 47, 105-107, 211. Станоје Станојевић, „Хронологија борбе између Стевана и Вукана“, Глас СКА, СЛП, 1933, 92-101. Иван Божић, „О положају Зете у држави Немањића“, ИГ, 1-2, 1950, 57-121. Иларион Руварац, „Вукан најстарији син Стефана Немање и Вукановићи“, Годишњица НЧ, X, 1888, 1-9. Ђорђе Стратимировић, „Натписи с поменом Немањића, Натпис на цркви Св. Луке у Котору од год. 1195“, Споменик, XXVIII, 1895, 11-13. *Историја Српској народа*, I, 189-190. Милош Благојевић, „Српске удеоне кнежевине“, 304-305.
- 32 *Византијски извори*, (Никита Хонијат), IV, 164-167. *Storia della Chiesa*, (A. Fliche, Ch. Thouzellier e Y. Azais), X, Torino, 1077, 76. Драгана Јањић, *Прейодобни Пејшар Корупки*, Београд-Лепосавић, 2007, 222-223. *Историја Српској народа*, I, 189, 263-272. Никола Радојчић, „Промена у српско-мађарским односима крајем XII века“, 1-21. Laurent V., „Rome et Byzance sous le pontificat de Célestin III; Un lettre dogmatique de l'empereur Isaac l'Ange au primat de Hongaie“, EO, XXXIX, 1940-1942, 26-77. Raymond Guiland, „Byzance et les Balkans sous le règne d'Isaac II Ange (1185-1195)“, Actes du XII Congrès International d'études byzantines, Beograd, 1964, 125-137.
- 33 Александар Соловјев, *Одабрани сјоменици српској љрава (од краја XII до краја XV века)*, Београд, 1926, 125.

Вукан је радио на томе да јој потчини и Босну. Денунцирање босанског бана Кулина папи Иноћентију III, открива његове политичке претензије на Босну и обнову некадашње Дукљине хегемоније међу српским државама. С тим у вези не треба изгубити из вида чињеницу да је култ св. Стефана био важан за дукљанску краљевску кућу. Дукљански владар Стефан Војислав, већ је носио постојеће немањинско титуларно име *Стефан*. Овим именом-титолом се подвлачи важност владарског култа зетске династије и несумњивог позивања Немањина на традиције зетске круне³⁴. Угарска је у овом случају била одлучујући фактор с којим је Вукан рачунао и по цену признавања угарске врховне власти³⁵.

Закључак

Област Босне у историјским изворима фигурирала је више као област састави део српске државе. Иако је јурисдикцијски припадала Охридској архиепископији, њене државне и црквене границе су се померале у зависности од политичко-црквених прилика у окружењу. Борба Угарске и римокатоличких архиепископија како би је потчинили њиховој интересној сфери, јасно се види у периоду владавине бана Кулина.

Библиографија

- Acta et Diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, I, Vindobonae, 1903.
- Андрејић 2010: Ж. Андрејић, „О пореклу великог жупана Стефана Немање“, Братство, 14, Београд, 23-67.
- Благојевић 1997: М. Благојевић, „Српске удеоне кнежевине“, ЗРВИ, 36, Београд, 298-318.
- Божич 1950: И. Божич, „О положају Зете у држави Немањина“, ИГ, 1-2, 57-121.
- Византијски извори*, II, III, IV, Београд, 1959, 1966, 1971.
- Guiland 1964 : R. Guiland, „Byzance et les Balkans sous le règne d'Isaac II Ange (1185-1195)“, Actes du XII Congrès International d'études byzantines, Beograd, 125-137.

34 Јован Ковачевић, „Традиција о дукљанском краљевству код Немањина“, ИЧ, V, (1954-1955), Београд, 1955, 291-294. Станоје Стојановић, *Борба за самосталност католичке цркве у Немањинској држави*, 80, 88. Смиља Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија*, 42-45. Мирјана Ђоровић-Љубинковић, „Одраз култа св. Стефана у српској средњовековној уметности“, *Старинар*, 12, 1961, 53-55. Јованка Калић, „Рашки велики жупан Урош II“, ЗРВИ, 12, Београд, 1970, 22-25. Живојин Андрејић, „О пореклу великог жупана Стефана Немање“, 56-57.

35 Tomislav Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, II, 252, 333-334. Љуба Стојановић, *Закони и најновији закони*, I, бр. 7. Васо Глушац, *Историја о Бојумилима*, Београд, 1992, 97-111. Миодраг М. Петровић, *Кудугери – бојумили у византијским и српским изворима и „Црква босанска“*, Београд, 1998, 3-55.

- Глушац 1992: В. Глушац, *Истина о Богумилима*, Београд.
- Динић 1955: М. Динић, „Три повеље из списка Ивана Лучића“, *Зборник ФФ*, 3, Београд, 69-94.
- Живковић 2004: Т. Живковић, *Црквена организација у српским земљама*, Београд.
- Историја Српског Народа*, I, Београд, 1981.
- Јањић 2007: Д. Јањић, *Прејодобни Пејтар Коришки*, Београд-Лепосавић.
- Јиречек 1978: К. Јиречек, *Историја Срба*, I, Београд.
- Калић 1970: Ј. Калић, „Рашки велики жупан Урош II“, *ЗРВИ*, 12, Београд, 21-37.
- Калић 1979: Ј. Калић, „Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године“, *Сава Немањић-Свети Сава*, 27-53.
- Калић-Мијушковић 1967: Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд.
- Ковачевић 1955: Ј. Ковачевић, „Традиција о дукљанском краљевству код Немањића“, *ИЧ*, V, (1954-1955), Београд, 291-294.
- Laurent V : 1940-1942: Laurent V, „Rome et Byzance sous le pontificat de Célestin III; Un lettre dogmatique de l'empereur Isaac l'Ange au primate de Hongaie“, *ЕО*, XXXIX, 26-77.
- Лейоис ѝаја Дукљанина*, (Фердо Шишић), Београд-Загреб, 1928.
- Марјановић 1941: Ч. Марјановић, „Бан Кулин и „црква босанска“ – Хумска кнежевина и Хумска епископија“, *Братство*, 2-3, Сарајево, 34-39.
- Марјановић-Душанић 1997: С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија*, Београд.
- Недељковић 1960: Б. М. Недељковић, „Постојбина првог босанског бана Борича“, *ИЧ*, IX-X, 1957, Београд, 55-69.
- Новаковић 1878: С. Новаковић, „Српске области X и XII века“, *ГСДУ*, XLVIII, Београд, 5, 1-151.
- Новаковић 1908: С. Новаковић, „Охридска архиепископија у почетку XI века“, *Глас СКА*, 76, Београд, 1-62.
- Новаковић 1963: Р. Новаковић, „О неким питањима границе Србије, Хрватске и Босне у X в.“, *Зборник ФФ*, 7-1, Београд, 153-183.
- Острогорски 1969: Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд.
- Острогорски 1970: Г. Острогорски, „Автократор и самодржац“, *Византија и Словени*, Сабрана дела, IV, Београд, 281-364.
- Паулер 1890: Ј. Паулер, „Како и када је Босна припала Угарској“, *ГЗМ*, књ. II, Сарајево, 199-129.
- Петровић 1998: М. М. Петровић, *Кудуџери – доћмили у византијским и српским изворима и „Црква босанска“*, Београд.
- Првовенчани 1988: С. Првовенчани, *Живот Симеона*, Сабрана дела, Београд.
- Прокић 1912: Б. Прокић, „Постанак Охридског патријархата“, *Глас СКА*, XC, 175-267.
- Радојчић 1954: Н. Радојчић, „Промене у српско-мађарским односима крајем XII века“, *Глас САНУ*, ССXIV, Београд, 1-21.
- Радонић 1934: Ј. Радонић, *Дубровачка акћа и ѝовеље*, 1/1, Београд, 1934.
- Руварац 1888: И. Руварац, „Вукан најстарији син Стефана Немање и Вукановић“, *Годишњица НЧ*, X, 1-9.
- Свети Сава 1998: Св. Сава, *Житије Светићо Симеона*, Сабрана дела, Београд.

- Smičiklas 1904: Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalacije i Slavonije*, II, Zagreb.
- Соловјев 1926: А. Соловјев, *Одабрани споменници српској њрава (од краја XII до краја XV века)*, Београд.
- Станојевић 1912: С. Станојевић, *Борба за самостјалност католичке цркве у Немањинској држави*, Београд.
- Станојевић, 1933: С. Станојевић, „Хронологија борбе између Стевана и Вукана“, Глас СКА, CLIII, 92-101.
- Storia della Chiesa*, (A. Fliche, Ch. Thouzellier e Y. Azais), X, Torino, 1977.
- Стратимировић 1895: Ђ. Стратимировић, „Натписи с поменом Немањића, Натпис на цркви Св. Луке у Котору од год. 1195“, Споменик, XXVIII, 11-13.
- Трухелка, 1898: Ђ. Трухелка „Натпис бана Кулина“, ГЗМ, X, 617-622.
- Ђирковић 1964: С. Ђирковић, *Историја средњовековне Босанске државе*, Београд.
- Ђирковић 1959-1960: С. Ђирковић, „Један прилог о бану Кулину“, ИЧ, IX-X, Београд, 71-77.
- Ђоровић 1921: В. Ђоровић, „Бан Кулин“, Годишњица НЧ, XXXIV, 13-41.
- Ђоровић 1940: В. Ђоровић, *Хисторија Босне*, Београд.
- Ђоровић-Љубинковић 1961: М. Ђоровић-Љубинковић, „Одраз култа св. Стефана у српској средњовековној уметности“, Старинар, 12, Београд, 45'60.
- Foretić 1951: V. Foretić, *Ugovor Dubrovnika sa srpskim velikim županom Stefanom Nemanjom i stara dubrovačka djedina*, Rad JAZU, Zagreb, 283, 58-118.

Dragana JANJIĆ

THE LETTER OF VUKAN TO THE POPE INOCENTIE III

Summary

The author states that the area of Bosnia was in historical sources more present as the area of the Serbian state. Although it belonged to Ohridska Archbishopric from jurisdictional point of view, its state and ecclesiastical boundaries were being shifted depending upon the political-ecclesiastical circumstances in the surrounding. The struggle of Hungary and Rome Catholic Archbishoprics so as to subject it to their sphere of interest is clearly visible in the period of Ban Kulin ruling.

Key words: Bosnia, ban, jurisdiction, great parson, heresy, Hungarian politics, archbishopric, letter to the Pope.